

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Edström Håkan, Dennis Gyllensporre,
Jacob Westberg. *Military strategy of small
states: responding to external shocks of
the 21st century*. Routledge, 2019, 197 p.

Dovydas Rogulis

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Politikos mokslų katedros doktorantas
El. paštas: dovydas.rogulis@gmail.com

XXI a. pirmi du dešimtmečiai liberalioms valstybėms buvo kupini globalių iššūkių, sukūrusių neaiškumų tarptautinėje arenoje ir privertusių valstybes adaptuoti savo gynybos strategijas prie naujų realiųjų. Kolektyvinė trijų autorių švedų – Edströmo Håkano, Denniso Gyllensporre'o ir Jacobo Westbergo – monografija „*Military strategy of small states: responding to external shocks of the 21st century*“ analizuoja keturis strateginius šokus – 2001 m. rugsėjo 11-osios teroristinius išpuolius Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), 2008 m. Rusijos ir Gruzijos karą, 2014 m. Krymo okupaciją, 2014 m. „Islamo valstybės“ iškilimą Artimuosiuose Rytuose – ir pristato, kaip šie įvykiai paveikė gynybos strategijų pasirinkimą keturiose Šiaurės Europos šalyse: Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje ir Suomijoje. Esminis klausimas, į kurį siekiama atsakyti šioje kolektyvinėje monografijoje, – kaip pakito keturių Šiaurės Europos šalių gynybos strategijos ir kurie veiksniai paaiškina panašumus bei skirtumus renkantis atitinkamą gynybos strategiją keturių globalių

įvykių kontekste. Tenka pripažinti, kad monografijos autorių išsiskelsti tikslai yra ambicingi ir reikalaujantys skrupulingo analitinio darbo renkant informaciją.

Knyga pradama nuo trumpos įžangos ir teorinės dalies, atskleidžiančios šešis svarbiausius leidinio pjūvius: kas yra maža valstybė; koks yra tyrimo dizainas ir kaip pakito gynybos strategijos po tarptautinių rezonansinių įvykių, „juodųjų gulbių“ (angl. *Black Swan*). Monografijos autoriai, apibrėždami mažą valstybę, teigia, kad jos koncepcija per pastarąjį šimtmetį išgyveno tris pokyčių bangas ir galiausiai sugrižo į dėmesio centrą pasibaigus Šaltajam karui. Pati monografija jungia neorealizmo, neoklasikinio realizmo ir strateginių studijų paradigmas į vieną teorinį modelį ir nurodo bent keturias mažųjų valstybių definicijas (kiekybinė, kokybinė, „ne didžioji galia“ ir „santykinis apibrėžimas“), o autoriai pasirenka kokybinį apibrėžimą ir pritaiko Roberto Keohane'o „savo pajėgumų“ keturių lygių mažųjų valstybių diferencijavimą. Toks kompleksiškas autorių pasirinkimas kelia šiek tiek dvejonų dėl pačių teorinių paradigmų. Nors XXI a. mažos valstybės įgauna vis daugiau galios ir yra išgirsotos, tačiau tam yra įvairiausių kliūčių. Viena iš pagrindinių – XX a., 1959–1979 ir 1979–1992 metais dominavęs realizmo ir neorealizmo atstovų požiūris, kad mažos valstybės yra *acted upon*, bet ne aktyvios tarptautinės arenos veikėjos, kurios formuoja šios dienos tarptautinę politiką. Šios teorinės paradigmos yra tam tikra prasme jau atgyvenusios ir nėra aišku, kodėl autoriai nusprendė pasirinkti tokią teorinę struktūrą. Papildomų klausimų galvoje palieka ir kokybinis mažos valstybės apibrėžimas, kuris yra sunkiai pamatuojamas dėl savo neaiškių pradžios ir pabaigos ribų. Be to, po neorealizmo ir neoklasikinio realizmo paradigmų pristatymo norisi išvados, kuri atspindėtų renkantis mažos valstybės apibrėžimą. Šiuo atveju kokybinis, sunkiai apibrėžiamas mažos valstybės terminas turėtų būti pakeistas į labiau apčiuopiamą, paremtą materialiais empiriniais duomenimis. Kaip vienas iš alternatyvių veiksmų eigos variantų galėtų būti net ir mišrus modelis, kuris siekia surasti balansą tarp kiekybinio ir kokybinio mažos valstybės konceptualizavimo.

Vienas iš mišraus modelių autorių, Thorhallssonas, savo straipsnyje¹ teigia, kad šalies įtaka ir dydis nėra pakankamai tikslūs šių dienų pasaulyje. Abu šie veiksniai ignoroja nematerialų pasaulį, tai yra lyderystę, kultūrinį vieningumą ir kitus panašius dalykus. Thorhallssonas pristato naujus kriterijus, kurie galėtų apibrėžti tradicinį mažos valstybės konceptualizavimą per dydį ir įtakos darymą. Jis pateikia šešias kategorijas. Pirma, mažos šalies dydis; antra, suvereniteto dydis, ar šalis gali išlaikyti savo nepriklausomybę savo pajėgumais; trečia, politinis dydis, įskaitant kariuomenės dydį ir biurokratinis ir (ar) administracinius pajėgumus; ketvirta, ekonominis dydis, ne tik BVP, bet ir rinkos dydis, išsivystymas, technologinis pranašumas; penkta, suvokimo dydis, kaip maža šalis yra matoma iš išorės ir vidaus; šešta, preferencijų dydis, politinio elito pasirinkimai ir prioritetai tarptautinėje sistemoje. Be šių šešių kategorijų, Thorhallssonas naudoja ir du kriterijus: veiksmų pajėgumą ir (arba) apimtį ir pažeidžiamumus. Abu veiksniai parodo šalies elgseną. Taigi šie du vertinimo kriterijai ir šešios kategorijos gali kompiliuoti net 12 atskirų mažos valstybės vertinimų-definicijų, kurios galėjo būti pritaikytos ir šiame leidinyje.

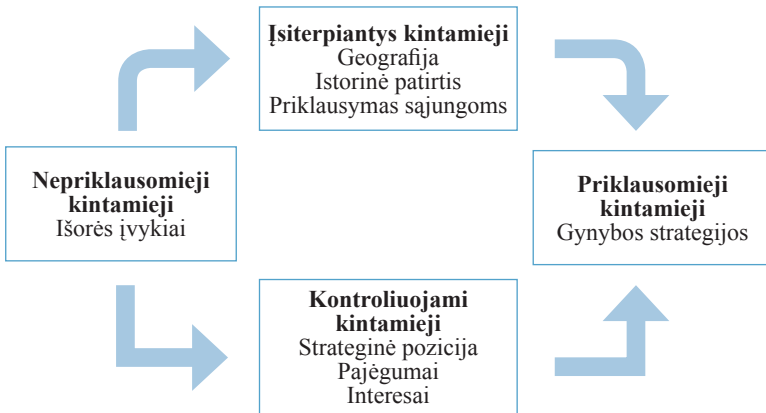
Monografijos teorinis modelis yra pakankamai aiškus ir logiškas (žiūrėti toliau pav.), tačiau yra kompleksiškas ir itin gausus kintamųjų. Tyrimas yra pradedamas nuo nepriklausomųjų kintamųjų – tarptautinių, nenuspėjamų įvykių. Nekyla jokių abejonių, kad 2001 m. rugsėjo 11-osios teroristiniai išpuoliai JAV, 2008 m. Rusijos ir Gruzijos karas, 2014 m. Krymo okupacija ir 2014 m. „Islamo valstybės“ iškilimas Artimuosiuose Rytuose buvo vieni iš didžiausių įtaką dariusių veiksmų tarptautinėje arenoje. Autoriai, apibendrinami kontroliuojamus kintamuosius, teigia, kad jie iš esmės vienodi visose keturiose Šiaurės Europos šalyse: strateginė pozicija – padėti viena kitai, pajėgumas yra trečio lygio² (Roberto Keohane'o „savo pajėgu-

¹ Thorhallsson, Baldur, and Anders Wivel, „Small States in the European Union: What do we know and what would we like to know?“, *Cambridge Review of International Affairs* 19, nr. 4 (2006): 651–668.

² Trečia kategorija – „vidurinės galios“ – susideda iš valstybių, kurių vadovai mano, kad jų valstybė „negali veikti viena efektyviai, bet gali turėti sisteminių poveikį nedidelėje grupėje arba per tarptautinę instituciją“.

mų“ teorija), o šalies interesus – išlaikyti nepriklausomybę bei remti vakarietiškas vertybes. Kadangi monografija rašyta 2018 m., toks apibendrinimas yra kiek abejotinas, nes šias keturias Šiaurės Europos šalis veikia daug daugiau svarbių kontroliuojamų veiksmų: tarptautinės organizacijos, dvišaliai santykiai (pavyzdžiui, Suomijos ir Rusijos iki 2022 m.), Švedijos ilgalaikė neutralumo politika, ekonominis vystymasis, energetinis (ne)priklausomumas, vietiniai rinkimai ir t. t. Skaitant kontroliuojamus kintamuosius nejučiomis prieš akis iškyla noras turėti tik vieną šios srities kintamąjį – strateginę kultūrą, kuri iš esmės galėtų operacionalizuoti visus tris elementus ir aiškiai deklaruoti valstybės poziciją atitinkamo išorinio įvykio metu.

Kiek aiškesnė situacija yra su įsiterpiančiais kintamaisiais ir jų apibrėžimais. Čia autoriai, išskirdami geografiją, istorinę patirtį ir priklausomybę sąjungoms, pristato unikalius atvejus kiekvienoje iš keturių valstybių.

Pav. Monografijos analitinė dalis

Galiausiai, teorinė dalis yra pabaigiama priklausomojo kintamojo, kuris yra esminis veiksnys šioje duomenų rinkimo formulėje, pristatymu. Siekdami atsakyti, kokia gynybos strategija buvo pasirinkta ir kaip ji kito ilgalaikėje perspektyvoje, monografijos autoriai

naudoja keletą elementų. Pirmiausia, strategijos identifikavimas ir balansavimo tarp didžiųjų valstybių 1) priskyrimas, 2) prisišliejimas, 3) izoliacija, 4) apsisaugojimas (angl. *hedging*). Antra, identifikuojami strategijos elementai: politinis-strateginis, karinis-strateginis ir operacinis lygmuo. Galiausiai, siekdami nustatyti gynybos strategijos pokytį ilgalaikėje perspektyvoje, knygos autoriai, remdamiesi ankstesnėmis kitų tyrėjų studijomis, užduoda šešis klausimus:

1. Kodėl? Siekiama identifikuoti esminius karinius tikslus ir uždavinius.
2. Ką? Norima pamatyti, kokios grėsmės ir iššūkiai daro įtaką politinei bendruomenei.
3. Kaip? Karinių priemonių pasirinkimas ir panaudojimas.
4. Kur? Geografinis karinės galios panaudojimas.
5. Kada? Laikas, kada ir kaip ilgai galima panaudoti karinę galią.
6. Kas? Suinteresuotos šalys, siekiančios propaguoti tam tikrus saugumo klausimus.

Apibendrinant teorinę kolektyvinės monografijos dalį galima teigti, kad tai yra gana ambicingas tyrimo modelis, kuris reikalauja skrupulingų detalių ir kiekvienos šalies suvokimo. Siekdami pateisinti užsibrėžtas tyrimo ambicijas, remdamiesi keturiais išoriniais rezonansiniais įvykiais, autoriai didžiąją knygos dalį skiria empirinių duomenų pristatymui ir detalizuoja juos keturiuose skyriuose, kurie yra identiškai vienas kitam: trumpa įžanga į tarptautinį rezonansinį įvykį, kuris yra parodomas kiekvienos mažos valstybės pristatymu per strategines priemones, būdus ir pasiektus galutinius rezultatus. Strateginės priemonės yra paaiškinamos trimis papildomais pjūviais: politiniu-strateginiu, kariniu-strateginiu, operaciniu. Patogumo dėlei monografijos autoriai kiekviename iš skyrių pateikia aiškias apibendrinamąsias lenteles, leidžiančias greičiau identifikuoti esminius elementus, lėmusius tam tikros valstybės pasirinktas strategines priemones, būdus ir pasiektus galutinius rezultatus.

Visgi, pradėjus gilintis į analizę, nuvilia tai, kad nesvarbu, koks išorinis rezonansinis įvykis analizuojamas, Norvegija, o ypač Danija ir Švedija, yra nagrinėjamos išsamiau nei Suomija. Šias įžvalgas

sustiprina ir naudojamų šaltinių sąrašas, kuris atskleidžia Danijos ir Švedijos naudojamų oficialių dokumentų dominavimą kolektyvinėje monografijoje. Be to, šios monografijos autorių dėmesio centras yra sutelktas į sau kultūriškai ir lingvistiškai artimesnes Daniją, Švediją ir Norvegiją. Tikėtina, kad kalbos barjeras ir mažesnis Suomijos politikos ir duomenų prieinamumas galėjo paveikti tos šalies reprezentatyvumą šiame moksliniame leidinyje.

Kolektyvinė monografija yra baigiama išvadomis, kurios palieka pozityvų išpūdį. Skaitant atsiranda pojūtis, kad knygos autoriai paskutiniame skyriuje sutalpina daugiau informacijos negu yra pateikę empirinėje dalyje. Svarbu pažymėti, kad nors ir mažai dėmesio buvo skiriama išterpiantiems kintamiesiems (geografija, istorija, priklausymas sąjungoms), tačiau jie sudaro solidžią išvadų dalį. Kaip teigia autoriai, istorija yra vartai suvokti mažųjų valstybių strategijas, o geografija daro dalinę įtaką sprendimų priėmimui. Be to, autorių nuomone, priklausymas NATO aljansui neparodo, kad šalys veikia kitaip: Danija ir Norvegija taiko tas pačias strategijas kaip ir Švedija bei Suomija. Čia norėtusi trumpam sustoti ir paprieštarauti paskutiniam argumentui, kuris kelia dvejonių dėl NATO narių strategijų. Monografijos autoriai ignoruoja NATO kolektyvinės gynybos išipareigojimus ir pačią bendrą NATO gynybos strategiją, kuri yra kompleksiška ir iš dalies besidubliuojanti su nacionalinėmis šalių strategijomis, o to nebūtų galima aptikti Švedijos ar Suomijos gynybos strategijose bendrąja prasme. Galutinėse išvadose autoriai teigia, kad mažos valstybės dėl savo menkos karinės galios ir išteklių labiausiai pasikliauna kitomis didelėmis šalimis, bet tų pačių strategijų kaip didieji netaiko. Akivaizdu, kad šis teiginys, nors ir apibendrina realizmo atstovų požiūrį į mažas valstybes, tačiau Šveicarijos ar Singapūro gynybos strategijų pritaikymas akivaizdžiai suponuoja mintį, jog pastarieji veiksniai jiems yra nepalankūs.

Pačiai pabaigai galima teigti, kad kolektyvinė monografija, užsibrėžus itin plačius tikslus, iš dalies patvirtino prielaidą, kad kuo daugiau tiriamųjų bei kintamųjų, tuo empirinės išvados yra labiau apibendrinamos. Toks jausmas neapleidžia analizuojant pateiktus

knygos empirinius duomenis ir galutines išvadas. Neabejotina, kad šis kompleksinis tyrimas surinko daug daugiau duomenų negu jų galėjo pateikti monografijoje, tačiau autoriai savo išvadose kartu ir patvirtina, kad šis tyrimas neatsako į esminį klausimą, kaip kinta mažų valstybių gynybos strategijos išorinių įvykių kontekste. Norint tai padaryti, būtina analizuoti platesnį spektrą tiriamųjų, kurie galimai ir atskleistų, kaip rezonansiniai išoriniai įvykiai veikia mažų valstybių strategijas. Nepaisant to, galima pasidžiaugti, kad ši kolektyvinė monografija buvo išleista ir padeda suvokti bendrinius Šiaurės Europos mažųjų valstybių gynybos strategijų aspektus ilgesnėje perspektyvoje. Norintieji gilintis ir suvokti daugiau veikiančių elementų (politinio elito pažiūros, visuomenės nuotaikos, apklausos, sugrėsminimo veiksniai, ekonominiai veiksniai, kolektyvinė NATO gynyba ir strategija), privalės analizuoti kiekvieną Šiaurės Europos šalį atskirai. Ir galiausiai, kaip teigia knygos autoriai, rezonansiniai įvykiai padaro įtaką mažų valstybių strategijoms, bet norint tai patvirtinti, reikia išanalizuoti daugiau įvykių. Tad, panašu, Rusijos karas Ukrainoje Šiaurės Europos šalių elgsenos tyrimus neabejotinai turės praplėsti ir pagilinti.